

ILLYÉS ENDRE

A természeti és erkölcsi világregrend össze-
függése.

Szeged, 1925.

Diss. B 224

Diss. B 224

A. M. KIR. FERENCZJÓZSEF TUD. EGYETEM
 BÖLCSESZET, NYELV- ÉS TÖRT. TUD. KARRA
 E. hója: 1925. máj. 17. IX. hó 25. nap
 Munka-száma: 47. / 1100 526
 Előzetes: ..... Díjazás: .....

Philosophiai doktori szigorlati disszertáció.

A természeti és erkölcsi világregrend összefüggése.

Írta:

Illyés Endre

ref. hitoktatólelkész, abszolvált bölcsészhallgató.

Diss. B 224

Diss. B 224

Handwritten notes and stamps in the top left corner, including a rectangular stamp with illegible text.

Faint, mirrored text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

Handwritten word, possibly "István", in the center of the page.

Additional faint, mirrored text from the reverse side of the page.

Diss. B 224

Szinte a természet kényszerűségével nő a fejlődött testtel a lélek szolgálata, mint a magból a csira-gyökér-törzs-levélzet után a virág, a pompa teljessége. Mintha valami ellenállhatatlan belső erő vinne a mélységből a tiszta látás magaslatára felé. Mintha naponkint és évenkint jobban urrá lennének önmagunk felett, mint hajnalpir a sötétség, mint tűz a száraz rőzseköteg, mint napsugár a jégpáncél, a növekvő korallzátony az őt borító tengerár felett.

És mégis e növekvés nem a természet kényszerű növekvése.

Nem lesz minden idomra és tömegben nőtt természetben urrá az elme, a lélek. Oly sok a gazság, a fürtelem, az átok, vérző az önzés, fájó az igazak bukása, a bűn tombolása, a vérszopás, a betűimádás, a minden csak nem lélekuralom, hogy aligha tudunk a költőnek igazat adni nyílt szemmel nézve a világot.

Am a lélek nem bilincsel, kényszerrel uralkodik. Nem erőszakkal az erősebb jogán, de hívogat, megszólal mint égi hang mibennünk-teljességre hív, szelíden mint az édes anyánk. Minden emberben megnyilvánul a legtisztább percekben a maga egyedüli, emberré tevő nemeségével. A lélek nő mi bennünk s mi sub poena non axistentide tehetünk csak ellene; úgy, ha önmagunk tördeljük le létünk legdrágább javait, legszentebb kincseit, értékeit. A lélek növekedék s mi vele állunk, élünk igazi életet, vagy nélküle hordoznunk kell az ~~axistentide~~ lacsonyság igáját, bűneink átkát.

A lélek növekedésével jut az ember a világ egyes adatának szemléletéből egységes élet-világ szemléletre, a végtelenség gondolatáig. Altala jut a természet szolgaságából a felette való nem álmodott diadalokig, a sötét félelemtől-sugárzó optimismusig, vadállatokkal küzdés helyett önmaga kincseinek ujjongó megélléséig, örök lehetőségének mámorító megvalósításáig.

^{hiszem, hogy} E gondolat jeligenek választása részemről jelenti azt, hogy előbb vagy utóbb, áldozatok, vértanúk, hitvallók sora után, a gonoszság bárminő tombolása ellenére - de a lélek hatalma lesz az igazi uralom, az örök, az egyedüli jogos uralom, mely mely megvoldá mindent, teljessé teszi a létet. E lélek királyi utjának egy néhány mozzanatát igyekeztem elétárni. Tudom halovány e kép azon dicsőséghez képest. Érzem, hogy e dolgozatban még több a füst, mint a fény, de minden fegyülő tűznek ez a velejárója. Megvallom nyilván, hogy az ol-

árhoz anyagot nem egyedül én gyűjtöttem, sőt a legfénylőbb, legmeg-
egátőbb hasábkaklaszikusokéi, egy Kant, Fichte, Schleiermacher,
Wundt, főleg Böhm Károlyéi, de enyém mégis az oltár, enyém a parázs
s a lélek fuvalma, mely tiszta fényje birja egykor a még füsttel
riaskodó s általam is gyarapítandó anyagot.

Az anyag beosztásban, mint egyedül célravezető módot a követ-
tezőt követem :

I. Miképen alakult ki a világ és a rend fogalma a termé-
szeti s erkölcsi életben.

II. Mit értünk természeti világrend alatt.

III. Mit értünk erkölcsi világrend alatt.

IV. Mi ennek a kettőnek összefüggése,
ki által s miként létesül az.

I. Miként alakult ki a világ és a rend fogalma a természeti és
erkölcsi életben.

Mielőtt a tulajdonképeni problema megoldásához fognék, meg kell vizs-
gálnom, hogy mit is kell értenünk világrend alatt. Meg kell vizsgál-
nunk mi is a mi világunk, mi hoz, mi teremt benne rendet. Sőt azt is
figyelembe kell vennünk, hogy nem is egy világ az, amelyben élünk.

A tudós, művész, a magasabb gondolkodású, a dús gazdag ember más világ-
ban él, mint a porban verejtékező, a holnap ^{kinsei} küzdő gondjaival küzdő,
a faluja határán túl nem járt ember. Az öregnek más a világa, mint
a gyermeké, a nő más mint a férfié. Hány világ van hát, s miben kü-
lönöznek, miben egyeznek meg e "világok"!

Világ alatt legáltalánosabban a rajtunk kívül lévő élő és
élettelen valóságok összeségét értjük, azt, ami nem Én. De mily mér-
hetetlen különbség van mennyiségileg is, minőségileg is az összeség
tartalmát illetőleg. Ott van a primitív ember, az ősbárolang lakó, az
elhagyott szigeteken, kis völgykatlanjában, vagy a hegy teőn élő em-
ber, a nagy pusztaságok nomádja, a kincsek sóvár keresője, a napvilág-
tól elzárt ^{bányász} kincstár, a gépek rabja, a tenger háksza, a föld műveletlen
robotosa, a barbár vad törzsek sokasága s még száz más erőt megemész-
tő, lelket elcsigázó foglalkozás nem üzője, de üzőttje - mi ezek lel-
ki világának tartalma? Egy tenyérnyi hely, kicsiny szemhatára e pa-
rányi földnek, két hegy zárta kicsiny völgy tere, vagy annyi ut, amit
házuktól a bányáig bejárnak, ameddig rabolni elkalandoznak, vagy a-

eddig elmegy az eltévedt jószág ? Mily kicsiny a világa gyermek-
ek, míg a szülői ház határolja a látókörét, egy pár ember képviseli
másfél milliárdot, egynéhány élőlény a lények megszámlálhatatlan
okaságát. Alig is tudjuk megérteni, hogy miként élhetett az emberi-
ég évezredekén át a föld olyan kis darabján. Angliától- Előindiaig,
ermániától-Egyiptom délebbi részeig a műveltség képviselői, a gö-
ögök-rómaik által is elfogadott azon hitben, hogy a föld kicsiny
észe az egész föld s ez a centruma a valóságának. Szinte nem is bír-
uk elhinni, hogy a nagy keleti birodalmak világhódító zsarnokai,
gondolkodó tudosai, látó papjai miként tudták izolálni földjüket,
különös kulturájukat a föld istene, a nemzeti isten védelme alatt.
Hogy is lehetett azt a szűkös, tenyérszerű világot démonok hitével,
ördögök képzetével, varázslók közbenjárásával, áldozatok bemutatásá-
val, naiv teremtési legendákkal megnyugvásra megmagyarázni. Nem tud-
uk megérteni, miként tudta rendezni azt a meg nem értett, félelmes
világot a zsarnok, gyűlölködő, egymással harcoló istenek hite, az Ő
akon engedés ? ! Meg nem ismert világban legteljesebb-massivabb
metafizika, csodahit, a kijelentéseknek engedelmesség adott szü-
ld bázist a lét titkát megoldani : törekvő emberek, ki megnyugo-
lott abban, mi megnyugvást ígért. A föld egy kisebb vagy nagyobb da-
rabja - istenek igazgatása alatt, a csillagos égnél, mint időjelölő
eszköznek szemlélése alkotta évezredekén át az ember világot s an-
nak rendjét. Egy sáv a világ. Isten akarata a rend, mely akarat bár-
mikor megváltoztathatja a jelenlegi rendet, elváltoztathatja a for-
mákat, minőségeket. Nemcsak Ő, hanem az istenek erejével, kegyével bí-
ró emberek, a mágusok, sámánok, papok is. Mily sokára, mily nehezen,
mennyire el nem fogadtatva állottak elő a görög természetfilozo-
fusok a világ létesülésének természetes magyarázatával, az anyag,
az atom elméletének csiráival. S még a gyöngye kezdet hol van a vi-
lág szemléleti s értelmi alkatának megfejtéséhez, a rejtély kulcsá-
nak az embernek megismerésétől ? !

A külső világ még nem is minden. A legkezdetlegesebb álla-
potban is csak keret, eszköz az ember számára, ki nem a megismerésért
él, hanem azáltal, mint eszköz által igyekszik minél teljesebben él-
ni. Minden eszköz volt a maga létét fenntartani igyekvő, maga mivolt-
tát megvalósítani akaró ember számára. A küzdelem a legprimitívebb

llapotban ugyan az embernek, mint élővalóságnak ösztöni önfenntar-
ásáért folyt, de csakhamar elötűnnek a pillanatnyi létszükséglete-
en felüli tevékenységek. Az őseleleteken nyilvánvaló a művészi tö-
rekvés. Legrégébbi nyomok a tudósek ^{istenek} szejnt ott van az egymás közötti
viszonyt formáló s a szokásokban résszerűen megvalósult ethikai te-
vékenység, a világról, létéről számot adni akaró értelmi munka. Ezek
közül kétségtelenül legfontosabb az önmagát s világot értékelő
ethikai funkció, melynek gyökere a vallásban ágazik szét akkor, mely
az egyes sorsainak, küzdelmeinek, belső világának minden felmerülő
kérdésére feleletet adott. A folytonos kijelentés volt a fejlődés
rugója, az istenek az emberek idealjai, az egyén sorsának irányítói,
az egyéni életszinezet formálói. Az ember vágyodott, szeretett, gyű-
lölt, könyörületet érzett, összeköttetést létesített társaival, érté-
kelt akkor is. Meg-meg villant lelkében a mulandóság, végesség hatal-
ma s a megsemmisülés dermedtő érzésének kényszer-alatt egy vál-
tozatlan, ~~belő~~ örökké való élet vigasza, midőn nem lesz többé hábo-
ru, inség, küzdelem, gyűlölet, halál s ő ösztönéletének zaklatásától
függetlenül éli igazi életét. Meg volt már akkor is az egyéni ér-
zékenység s visszaható erő foka szerint a férfinek-nőnek a maga
külön világa s bizonyára más szinezetű volt az egyenlítői, mint a
sarkai embernek, a természettől gazdagon megáldott s mostoha helyen.
A külső és belső tényezők akkor is sajátosan formálták az egyéni-
ségek végtelen változatát.

3. A természeti épügy, mint az erkölcsi világ az istenek köz-
vetlen kormányzása alatt állott. Amennyire az istenkép formálódott,
annyira formálódott a két világról való felfogás s viszont. A való
világ egy-egy eseménye, rendkívüli jelensége, az emberi élet egy-egy
lényegző változása a jelenséget magyarázni nem tudó istenkép corecti-
ójára vezetett. Ameddig az új magyarázat kiállotta a próbát - jó
volt, ha megmagyarázni már nem volt képes tovább a kínzó valót -
új isten felvételével magyarázott a megnyugvásra vágyó lélek. Így
alakult ki a szinte minden helyet, fogalmat, erőt lelkesítő mitho-
logia. De a két világnak megfelelőleg más hatalmak által igazgatva
képzelték a két világot. ~~Am~~ nemcsak az istenképet formálta teljeseb-
bé az ember. Saját maga is elváltozott az istenképpel együtt. Iste-
nének akaratát, kívánalmait szem előtt ~~szk~~ tartván, a démonhit, ani-

issmus, polyteismus fokán át a henotheismus felé vezető úton több s több jutott a lélekben a benső, az erkölcsi érzület számára, az isten akarata hívő csodálására, cselekvésére. Gondoljunk csak a he- osokra, a zsidó profétaság páratlan erkölcsi fejlődésmenetére, melyek jellemző utat mutatnak az erkölcsi fejlődésben.

4. Az istenkép lassan átformálódott, az emberi lélek vele együtt nőtt. S midőn már a világot teljesebben ismerte az ember, s a természeti folyamatok ismétlődését megértette, annak szükségszerűségére, törvényszerűségére rájött - az ^{a hit} lélek lesz urrá a lélekben, hogy az isten nem is törődik a megteremtett világgal, hanem sorsát hagyja azt, /görög szemlélet/ Vagy legfennebb csak néha nyúl be a annak örökre megállapított rendjébe - csodákkal /keresztyén szemlélet/. De nemcsak a természetet ^{nyitnak ki} a görög a maga mivoltában, önmagából a természetből megérteni, hanem a polytheismus gyarlóságától megcsömörölve az emberből kezdi megmagyarázni az erkölcsi élet minden tényét is, magában találván meg minden mértékét. Isten száműzve mindkét világból, a föld az ember küzdő tere lesz. Itt dől el az ember ideiglenes és örök sorsa a széppel dusan tetézt földön. A természetfeletti magyarázat feloldásával alkalom nyílt volna a két világrend külön kiépítésére. Am ehez még sok fogalom tisztázására volt szükség. Az ideák világának s a ^{világ} világnak dualismusa nem oldotta meg a nehézségeket, sem az első mozgató transzcendentálisása, vagy a következő korok pantheismusa, hedonismusa. A lehetőség már akkor meg volt a két világ külön-külön ^{princípiumokból} megértésére s azutáni egyesítésére, de a későbbi kornak maradt a nagy feladat.

5. A természeti világ megismerésében a középkor a tekintélyeknek hódolt, saját szemé kinyitása helyett. Az ^a középkor, mely vakon hitt az anyag átalakulásában, emberek - állatok átváltozásában, ráolvasásban, csillagjóslásban stb. többre ^{nem} vitte az ókori klasszikusok tanainál a természetismeretében. Új kornak kellett jönni, a nagy felfedezések korának, hogy végre megismerje az ember a lakóhelyét, a földet. A Kolumbus és társai felfedező utjai új távlatokat nyitottak az emberiség előtt. A ^{más} mások, csodálatos legendák, képzelgések kor-a lejárt, a titkos kelet-nyugat ismeretlenségének fátyla fellebbent. A ^{föld a} Copernicus-Keppler-Galilei-Newton-Kant-Laplace világ-

rendszer keretein belül elvesztette a maga centrális jelentőségét a mindenségben. A tökéletesedő eszközök /nagyító-messzelátó, kísérleti szerek/ s a csodás gazdaságra fejlődő felsőbb matematika új felfedezéseket visznek a természet világába. A föld kicsiny sávjának helyéig mesészerű ismeretek helyett a világmindenség végtelensége, gazdasága bontakozik ki az emberek előtt. Ma már az anyag szerkezetének titkaiba kezd behatolni a földet, vizet, levegőt meghódító ember. A mai kor bámulatos felfedezései a rádiumot, röntgen sugarat s a fényképezés tökéletesítését illetőleg, mellyel már szabad szemmel látható még távcső segítségével sem látható csillagok meglétéről érzékeny lemezen felvétel által tudomást birunk szerezni; a sejtek struktúrájának, organismusainak csodálatos változatos világa a maga kromoszóm- és centrosomáinak rendező szerepével; a molekulák számáról s az elektromos töltésükről, a corpusculusnak atombari mozgásáról való vizsgálataik; a mindenségnek mechanikai mozgás elméletén alapuló megértési törekvése, az élet és anyag határainak kutatása stb. új világot tártak fel, új nézőpontokat adtak. Nincs már rejtély, mely a természetén kívüli okból /Isten- démonokból/ nyerne magyarázatát. A jelenségek megszakíthatatlan oklángolat hálózatában helyezkednek el. A lebirhatatlan, megvesztegethetetlen kényszer uralkodik a természeti világon. Nincs csoda, nincs kivétel sem szent, sem jó szándék. Csak a tudományon keresztül csak ez a kor valósítja meg a görög természetfilozófusok kezdeményezését, a természet természetszerű értelmezését.

6. A másik görög gondolat: az ember belső, erkölcsi világának az emberből való megfejtése, a világ értelmezése értékelése keresztényiség transzendent, bár, de örökérvényű megoldásának hatására csak a keresztényiségben talál új felevenülést, majd az új és legújabb kor filozófiájában talál befejeződést. Az élet minden java értéke újból és újból megállapítást nyer az elmélkedők által; míg a keresztényiség értékek rendszere: Isten-Krisztus megváltott ember / az isteni fiúság birtokosa / emberi közösségek természet; addig a filozófiáé: szellemiség, igaz-jó-szép, szabadság, jellem, emberi közösségek-eszközök közötti rendszerek. A néhány családtagra, vagy fegyveres társra terjedő külsődleges erkölcsi kapocs az egész emberiséget összekötő, belső kapocs, fonadék lesz, melynek kapcsoló szála amott az isteni fiúság, emitt a szellemi szerkezet azonosága, páratlansága.

eladatunk csak az lehet, hogy megismerjük a természetet a maga szín-
ben kimeríthetetlen gazdagságában. S az éppen elég feladat.

2. ott vannak legvégsőül a ~~natura~~ vissza nem vezethető elemek
az elektromos töltés által összetartott corpusculumok bizonyos cso-
portjaként. Vonások, cohesiójuk foka szerinti keménységükkel, atom-
súlyuk szerinti fajszámaikkal, bámulatos konglomerátumban, kristályos
szerkezetben, fenséges erővel, néha elérhetetlen magasságban, sze-
zélyes figurációkkal, csodálatos színekben, lenyűgöző némaságban,
meghódolásra kényszerítő akadályként. Majd változatlan romolhatatt-
lan anyaguk tisztaságával ragadnak meg, majd tükröző felületük szín-
szópompájával büvölnek el, majd felhasználhatóságuk nagyszerűségével.
Ez a belőlük palota, szobor, kőbalta, ékszer, stb. Az ásvány szilárd
alattunk, termő föld, a növényzet, az állat világ, az ember szé-
nyvé. Lakó helye az állatnak a közvetlen tápláléka, gyógyszere az
élőlénynek. Határolja a vizet, vissza-sugározza a hőt. A föld szilárd
formájának, formájának hordozója. A légkör e szilárd gömb körül helyez-
kedik el, felvéve annak formáját. A föld belőle álló ^{föld} határozott elip-
tikus évi forgása, pályájának tengelyéhez viszonyított ferdesége te-
szi lehetővé a nappal, éjjel, évszakok változását. A sarkok e egyen-
lítőkállandó helyzete idézi elő a hőmérsékleti nagy különbséget s
ezek kiegyenlítődésre való törekvését, a szeleket. A hőmérséklet a
növény, állat, ember világ életfeltételeit döntőleg módosítja. Minden
élet feltételei között első az ásvány világ a maga állandó helyzete-
ivel, azonos, egyenes vonalú reactióival, jellegének megtartásával,
bonthatóságával, melyeket megismerve az ember bámulatos kombinációk-
ban használhat fel a maga céljaira. Gondoljunk csak a kémia és a
technika káprázatos vívmányaira. A szilárd keménység, súly tömegformá-
ciók, elemcsoportosulások néma világa a maga ritka, tiszta, páratlan
példányaiban, majd vegyült salakos, végtelen egyformaságu masszákba
mintha nagy, tökéletesedési proceszusban helyezkenék el minden nem-
ben végtelen variációja, a vegyértékűség mértéke szerint fejlődési
sorral. Az egész egy ma még nem fejtett világ, rétegződésben rejt-
vén hatalmas történetét.

3. A fejlődéstelen, növekedés nélküli, de önmagát azonosságban
törletlenül megtartani tudó ásvány, anorganikus világgal szemben fej-
lést, magassabbrendű formációt képviselő élővilágban az élő

Növényvilág. Kedve a myxothalophiták, ~~enth~~thalophiták nyálkás protoplazma anyagától, mely a maga egysejtűségében is hihetetlen gazdag életműködést fejt ki, a moszatok, mohák, zuzmók, gomba fajok igénytelensége, a legmótosabb környezetben is élni tudása, minden beborító ~~epet~~ ^{le}epes; ~~amocsarak~~ buja növényvilága, a tengervilág hatalmas, hajókatis megakasztó Sargassum tenyészete; az örök hőmezőkhátára, ^{méli} mávasi gyönyörű; atündéri Nymphaea rotunda, a vizen vándorló parzóval termékenyül. Vallisneria spirális; a gyógyvirul, fűszerül szolgáló növények ezrei; a szépség, bűbáj tökéletes remekai: rózsák, liliomok, kaméliák, ^cátszintok, tulipánok, gyöngyvirágok stb; melyek mindegy tiszta, lényegies pompás világba vonzanak: megragadó fejlődési sort mutatnak. A testő esetje ki nem fejezhető, fantáziája ki nem gondolhatja a színek, ^{világok} pompáját, páratlanságát, sauziességét. A gyökerek elágazási módja szerinti él a növény szinte csak egy napos életet /a gombák baktériumok némelyike/ vagy a már a mérhetetlenbe bele nyúló ezred éveket /a ^{macramiták} ~~macramiták~~, ~~macramiták~~, ^{macramiták} macramiták/ Az ^{el}elődiek másik növénybe gyökereznek, lianák a hatalmas fák törzsébe, ágbonataiba rögződnek s onnan ereszkednek le földre ^{ál}ál, támasz gyökereikkel. A hóvirág lehetőszerű szárától a tíz méteres terület határain túl mozgó mamut-tölgyig mily gazdag a változat. A levelek zöld árnyalatának ki beszélnetelen sora, alakjának, terjedelmének formája a kaktuszok méteres hosszú leveleitől a fű-szál fűrészelt levelel; az ezüst nyír levél bőséges tapintásáig, az üvegházi növények vörösen foltos levél színéig, a palma fák ~~szárnyalt~~ ^{ujjasan}szárnyalt levelel; a virágtalan növényektől a Sárvon rózsáig, a Kármel bíbor virágáig, az egyenlítő szin pompás szőnyegéig; a páfrány nigosszerkesztű spranginiumától a legizesebb gránátalmáig, üdítő palma-dióig, illatos szőlőig: mily megejtő gazdagság bontakozik ki. ^{termésékben} Nem ~~állom~~ állom hosszasan időzni annak leírásánál, hogy mily változatok vannak a táplálkozást, szaporodást illetőleg a földön, vízben, sziklákön élő növények között; miképen választja ki a növény a kémiailag rekonanyagokat a talajból; mint vet véget egy növény terjedéseinek a talaj vegyi összetétele s a hőmérséklet: miképpen bontakozik ki a magból a csira, mi ennek a kényyszerű kifejlése a belső ~~str~~structura-forma-létrehozását, megvalósítását illetőleg; a capiláris erő mint hajtja fel a felvett táplálékot s a chlorophitt mint assimilálja azt: mind ez még sok már kér

éssel együtt egy hatalmas anyaggal rendelkező tudomány, a növény-
an dolga. De azt látnunk kell, hogy mindenütt kényszerű kifejlés,
egvalósítása a fajnak, alkalmazkodnitudása a talajhoz, nedvességhez,
hőmérséklethez alkalmazkodni nem tudás a helyhez kötöttség, moz-
dulatlanság miatt. Már megjelenik az érzékenység halvány derengése
mimozánál, a nappal vagy éjjel szirmaikat össze csukóknál, fényfe-
é törekv^{ők}é. A fejlődés, tökéletesedés sorja a szervek fejlettségében
élszerűségében, pompájában nyilván való.

4. Még a legtökéletesebb növény is képtelen a helyváltozta-
ásra - ezt a legalacsonyabbrendű állat is megtudja tenni. A legérzé-
kenyebb növény az érzékenységnek alacsonyabb fokán áll, mint a lega-
acsonyabb rendű állat... Mozgás^{is} érzékenység s ennek szervei a
csont-izom, illetve az idegrendszer az ön és még inkább a fajfentár-
ás szolgálatában állanak. A Prot^oplazma, Coelenterata, Echi^odermata,
Fermest, Mollusca, ^{Tipus}ok fokain az állat e két szolgálat^{ot} ki-
rül mást nem mutat. Felsőbb fokon élő állatokban már feltűnik, bár
látékban a szabad erő, határozottan az emlékezet, sőt némely állat-
ismró bizonyossága, szerint a fantázia s az értelem is. A vadászkutya
álmában vadászik. Aróka ravaszága; az állatok órszemei/ prédát el-
ejtő cselei, fogásai; a kutya hűsége; a majom szeretete; a növények
gyöngéd gondoskodása az utódokról; az állatok barátsága; a csoportok-
nak a vezető him általi védelme; az állati társadal^{mak} bámulatos
együttműködése, építkezése; az alkalmazkodási képe^ség stb/. - Az állat-
világ is fejlődési sort mutat, mint a másik kettő, még pedig az érzé-
kek kialakulása, reflexekre, mozdulatokra alkalmasság az alsóbb ren-
dű lelki tevékenységek fellépése mértékében. Ezen össze függést az
anatomiai, morphologiai sorok nem mutatják azzal a világossággal,
mint azt az evolutionizmus következetes, bár nem mindig kellő képen
magyarázó erejü a rendszere előadja a maga létért való küzdelem,
alkalmazkodás átörö^ktés, természetes kivállo^gatodás-vezér gondolatai
val.

5. Az ásványvilág^{végső} alap^{on}-magára is elégséges, önmagánál
töretlen fentartására nem szükséggel semmit. A földnek ezen állapot^{ot}
nem bontja meg állagában csak év milliókon át, midőn a víz bomlasztó
ereje elporlasztja a sziklák, a szél sodorja mélyebb helyre a por
szemek^{et}, a folyó a tengerbe hordja a máll^édéket - de minde^z átalakulás

egfennebb csak igen kis hányadát érinti a földnek. A legnagyobb
ész esonkithatatlan azonosságában tartja meg a q^ualitását, ^{quantit}ant^{um}át,
helyzeti s rejltő lehetőségeit... A növényvilág önmagában meg nem ~~XX~~
llhat. Telepedési helye, tápláléka, védelme a föld. Létének conditio
ne qa non-ja, elterjedéseinek feltételei, lehetségeinek kibontako-
sai tere a különböző talaj. A sziklát bomlasztó, a tájat bársony-
öld mohával s a virágok tündöklő ékkövével felékesítő növényvilág
halt alkotó elemeivel, egész anyagával az állatvilág prédája lesz,
ert magát igen kevéssé tudja megvédeni a támadásokkal szemben,
vételek némiképpen a tüskés, mérges növények/viszont az állatvi-
g szolgáltatja a növények fajfenntartó céljait a beporsással a
ermés széthordozásával, szorásával. A növényevő állat a husevő zsák-
nya lesz az elhaltával, trágyával a férgek millióinak eledele, majd
föld ^{mezőgazdaságot művelők - élők - által - a növényevőknek} jobb táplálékja husevőknek jobb falat jut. Ez a természet
gy körforgása. Egyik lény a másiktól, másik által él és tartja fenn
ját.

6. Az ember a természet pazar, szindus élet, a csillag világok
zdödő-kihaló fényét figyelik. Messzelátója felbontja a Tejutat egyes
illagokra, osztályozza fényesség, távolság szerint a bolygókat.
naprendszerek összetartózását megállapítja. Kiszámítja a fény ter-
dési sebességét, a vonzó erő okozta pályaelteréseket a világűrben
a proluberántia gázkilóveléseinek magasságát. Lerajzolja a hold
aludt vulkánjait. Kideríti a föld középsűrűségét. Feltárja azt, ami
attunk, felettünk, s mellettünk van. Megállapítunk, osztályozunk, rend-
erezzük ismereteinket, elskatulyázzuk, hogy alkalomadtán alkalmaz-
k azt a valóságra s azt hisszük, hogy a mi ismeretünk adaqát képek
rideg, örök ugyanaz, rajtunk kívül álló valóságnak; hogy a mi képünk
ért egyezik a másikéval s tárggyal, mert a tárgy, melyről készült
ltozhatatlan, s mi mindig attól függünk képalakításunkban. Azt hisz-
ük, hogy a képcsarnokunk vera imago mundi; hogy a szín, a mozgás, rend-
er, ok, lényeg, tér, idő mind a tárgyakban van s onnan kerül ismere-
ink közé. Pedig az ismerés struct^urájának alapos megvizsgálása,
értése egészen mást mutat.

Honnan tudhatok én valamit a világról, miképen; állithatok én
lamiról valamit, milyen feltételek alatt jó létre valaminek meg-
merése

ikemben: e kérdésekre csak akkor tudhatunk helyessen megfelelni, ha látjuk azt, hogy a mi ismeretünk tárgya sohasem lehet a tőlünk független valóság, hanem csupán a miáltalunk alkotott, a mi szellemi structurának vonásaiból kialakult kép. A tárgy ugyanis önszemlélésen iszta terében jutván, annak homogén azonosságába idegen elemként kerül be. Szellemi szerkezetünk ezen önmagától idegen mozzanatot szellemi képben vetíti vissza a hatás irányába, annak forrásáig s az a időben függetlenül nem tudom milyen rámható az én vetítő szerkezetem által érzékszerveim különböző kombinációja szerint sokféle vonás megmutatni, /látási, hallási, tapintási, szaglási, izlelési, hő, nyomás érzéki vonásokat/ melyeknek egysége az alak, a kép. A tárgy érzékeim megkerülésével nem juthat soha tudatomba. A tárgyban nincs más vonás ami az én formális funkcióimon kívül volna. Legfennebb azon sejtésem érzést kelti még, hogy e rám támadó valóságot megtudtam-e elvetni vagy nem. Az idegen való, mely most már az én jelentő, vetítő észsége formáiban áll előttem érthetővé válik, mert hiszen én közvetlenül értem a látást, hallást, tapintást, stb. érzéki adatait, azok kombinációját. A ránk ható létező a többi képeinkből logikailag különbözővé azok mellett helyezkedik el a térben, az én reflexióimnak idejében, az időben. Ha nem fejtene ki más hatást a tárgy, ha további zavaró elemként nem hatna, mint, pld. egy képtár valamelyik képe, a kivetítés azonosítás után le lenne győzve a támadása s innem meggyugodna a zavaró momentumtól. De a tárgy nem csak egyszer hat rám, hanem mint pusztán kép akar szerepelni, nem a nyugodt kép alkotás anyagául akar szolgálni, hanem elváltozik, öselekvésében előttem áll ha maga áthatlanságában, sebző erejével. Azzal, hogy a pusztán képet megszerkeztettem, csak az első lépést tettem meg. Meg kell magyaráznom a kép elváltozását is, miért és hogyan változik az. A változás közben elmásult képeket ismét megalkotom kényszerűen s ismét után közepezem azt, de hogy miért változik el minnek következtében azt is meg kell adnom. Az eredeti, az első és az elmásult kép közötti változás ^{oknál} oknál az én zavartalan azonossága, nyugodt szemlélése, pusztán szemlélő tevékenysége nem szolgálhat, tehát a tárgyban, vagy egy másik tárgyban van az okozó. Az elmásulást okozó ismertelen hatót erőnek nevezem. Eredményeink, okozatának nagyságból tudok következtetni annak

egységére. Az indító erő ok, az elváltozás, mint eredményt az okozat. Egy erőnek ~~xx xx~~ engedhessen, annak hatását átvehesse, a tárgyban is kell erőnek lenni. A külső erő csupán indítás lehet, amire a tárgy maga sajátosságai szerint reagál, mint ~~ku~~ tulajdonképpeni ok, szülő k. Az ő átcsoportosult, elformálódott erőrendszere lesz az okozat. A szülő ok tehát az okozattal együtt egy tárgyon foglalkozó helyet - a szemlélő alany vetítése szerint. A tárgy különféle, inkább csak több reakciót szándékoosan, vagy a maga kárán megtanult alany tárggyal tisztábjött, a tárgy kínzó kérdését megoldotta s ennek észéről sohasem éri váratlan támadás. Az így megalkotott, fontos ~~un~~cióban lehetőleg megismert kép a megértett tárgy. Ennek alkotó lemeit most már nem csak egyes actióban tudja szemlélni az én, hanem ~~er~~ővonalakat, actió hálózatot a többi tárgytól elvonatkozva is előidézni képes. A centrális erő, qalitás, mint súlyt pont körül helyezi el az egyes mozzanatokat s a ~~ca~~usalis fonalát rendezett egy-égben szegezvén a tárgy ~~sub~~stantiális megismerését is elvégezte. A tárgyakat tér-időben, oksorban, ~~substantialis~~ ^{substantialis} ~~egységben~~ ^{egységben} megismervén változó képeket, a tüneményt, szemléletességet, ~~a~~ ^{anyagok} mozgatót erőnek állítja és a megvalósult eredményeiket - az okozatot megvalósítandóul élül tüzi ki a zárt egységű tárgy, az öntét elé. Ezek szerint a tárgy minden egyes vonása az alanyból kerül ki, csupán a nem tudatos első ingerlés az ismeretlen tárgyé.

7. De hát ~~ek~~ ^hkor a világ állomá, ~~köd~~ ^mképe lesz, az én iluzió képeim halmazává lesz minden. Nincs valóság, nincs tárgy csak Én-állapotok, önállóítása, realizálása? A tárgy semmi csak az én szabad, független teremtménye?? A tárgy csak árny, látszat s mi állom világba élünk?! De ennek ellent mond az a tény, hogy a tárgy mégis thatóhatatlan, merev, az Énnek nem engedelmeskedik bizonyos határon túl. Az emberek ugyanazon dologról való képeinek hasonlósága, zonosságá mégis csak valamit jelent! A képek által jelzett tárgyak rős ellen álló valamik! A probléma megoldása mégsem semmisíti meg az egyik oldalt sem. A tárgy reálitása annyi, hogy a hatás a ~~Mem~~ ~~én~~ ~~ól~~ ered, a hatást az én kénytelen tudomásul venni, máspldálról a tárgy képe az ismerő ~~struktura~~ ^{struktura} ~~által~~ ^{által} kényszerűen alkotott kép. ~~em~~ tudatos biztonsággal jön létre - a létesítő funkciók kombiná-

lojában bele nem szolhatunk. Tehát az ingerlés foka, módja a tárgy-
tól jó, a kép kényszerű szükségességgel áll elő - ez a képeink ^{idei} ob-
jektívitásának alapja. Viszont ettől eltekintve minden vonásában az alko-
^{én} teremtés teremtésének, szellemiségének megvalósultsága. Amit a tárgya-
g, valóságosság biztosítására tehetünk az ^{any} any, hogy a tárgyat min-
tel teljesebben, hosszabb ideig hatni engedjük magunkra. Minden ér-
^{ök} ökre, funkciókra való hatását egységes képbe foglaljuk. Térbeli-
^l lóbeli hatásaink ~~ez~~ megmagyarázása végett kísérleteket kell ^{te} tünk,
hatásainak irányait, e mutató szálakat összegezven következtetünk a-
^{nds} nds erőre, mely e szemlélteti alkotásban megnyilvánul. Mindezt magya-
^{zatunk} zatunk ugyanis kísérlet a tőlünk idegen ható megfejtésére s a fel-
^{véseket} véseket a próba igazolja, vagy elveti. Az utóbbi esetben ami lé-
^{ünkben} űnkben újra megtámadtatván újabb ^{hypothesis} hypothesissel állítjuk helyre éle-
^{ünk} űnk nyugalmát, öntudatunk azonos tisztaságát. Egyik kort megelégitet
e az, hogy a tárgyakat láthatatlan hatalmak igazgatják; a másikat
z, hogy a tárgy is élő önmagát fenntartó létező; a harmadikat, hogy
tárgy erőttől áthatott anyagi részecskék halmaza, melyet Isten böl-
^{sen} sen teremtett. Egyik az anyag tehetetlenségeivel s az erő változó-
^{onyságával} onyságával oldja meg a problémát; A másik a végtelen ^{Lény} Lény egyik lé-
^{ezési} ezési módját, megvalósulási formáját látja a világban, az egyes tár-
^{yakban} yakban; ismét más gonosz démonok csinálmányainak nézi az anyag
^l lott alacsony rendű világot stb. A látott kép ugyanaz, a magyarázat
^{ás-más} ás-más. Nekünk úgy kell látnunk, mert másképpen nem láthatjuk, hogy
tárgyak lényege csak az én ismerő képességem ^{belül} belülről ^{ol} olható meg. Azonkívül
^{lfogadható} lfogadható magyarázatot nem adhatunk. Ismerő funkcióink nem tudatos,
^{ényszerűséggel} énszerűséggel megalkotott képe a tárgy állandóságának alapja. A
^{árgyak} árgyak anyagainak, kiterjedtségének egyetlen magyarázata: a logikai
^{iferencia} iferencia miatt egymás mellé vetítés. Olyan anyag nincs, ami a való-
^{onásainak} onásainak hordozója volna. Az alakot a tárgyaknak a szegzésbe ^{való} való
^{lhatárolása} lhatárolása okozza. A változások magyarázatául a tevékeny erőt állít
^{uk} uk mely át; meg át járja a szemlélteti tárgyat, az erők egyensúlyo-
^{ott} ott halmazát, hatásának nyilvánosságát. Az erő anyagi, az anyag erős
z erő anyagi a szemlélet, ^{anyaga} anyaga erős a magyarázat oldaláról nézve
z erőrendszert sejtető, önmagát azonosan állító tárgyak, ^{öntétek} öntétek egy
^{ással} ással összefüggésben állanak, egymásra hatást gyakorolnak. E hatás

...llemiségünk ! Az ön tudat a végtelen erő ^{in szemlélet} ~~újjáébredés~~. A szabad-
... lehetetlen. A magasabb törekvések hiu kísérletek, agyréme, merő
... odások. A lelki ismeret a siker, sikertelenség jelzője. A jutalom,
... tetés természetes következmények. Szeretetünk, a faj ~~ön~~-szerete-
... hitünk: ámitás. -Csak egy világ van, a tények, törvények kényszerű
... lága. Egy élet a végtelen szindus élete. Egy valóság, az öröktől
... gva létező világ örök kör forgása. Bolygónk kihalt ~~gyógy~~- egy
... talmas nap izzó anyagába szédül - azon kezdődik majd ismét az élet
... rforogása.

De mindez ellentmond önmagunknak, igaz való~~ók~~knak. Nem lehet
... az e sötét kép, ez irtoztató körforgás, a teljes meg semmisülés. -
... tségbeestten menekülünk e sötét tükörképtől. Tudásunkal bejárjuk
... ra és újra a mindenséget. Vizsgáljuk ^{a létezik} ~~újjáébredés~~ életét nagyitón, mesz-
... e látón, kísérletekben; nincsen-e valami meg ment~~ett~~ titok, a két-
... gbe ejtő rabságból kivezető ut, mentő csanak az örök halál oceán-
... ban bukás elől ? Nincs ! A tudás nem ad menedéket, kiméletlennül
... szolgáltatta az ~~önt~~ a vak, irgalmatlan törvényeknek. Minek higgyek
... hát ? Érzéseimnek, mely minezeknek ellent mond, vagy a tudásnak,
... ly lever, meg semmisít, be börtönöz. E földi térben, széleség irány
... n nincsen oltalom, irgalom. Szárnyra kelnék, de mivel, ~~hogyan~~ ! Mi
... ut a létem, mi küzdelmeimnek célja. Mi az értelme e hatalmas min-
... nségnek, öncél vagy eszköz ? S mi a legkiválóbb állatok vagyunk,
... ugyan a legkiválóbbak ? Hol a magyarázat, az irány ^{rejtés} ~~titok~~, a rejtély-
... k titka. Ha nem e világban, úgy akkor bennem, elrejtve mélyen. Kere-
... k hát a másik, a ~~magas~~ágba vezető utat - nem a természeti de ez
... rkölcsi világban.

III. Az erkölcsi világrend.

1. Az ember a legprimitivebb fokon is többnek érezte magát
... világ mechanikus láncolatának egyik tagjánál. A szükség gyötörte
... a természet félelmetes hatalmai, lényei rettegéssel töltöték el.
... éte folytonos bizonytalanság, valóban izzó küzdelem. De nem adta meg
... agát, a létét fenyegető hatalmaknak feléje emelkedni törekedést, ő
... mivel azonban erre elég erőt nem érzett önmagában, segítséget az Is-
... entől kért. Hogy miként keletkezett, vagy kellett keletkezett e hit az
... emberi lélekben; hogy vajjon előbb volt e a mithosz, a természet meg

tesítő magyarázata, midőn a tárgyakba a maga életét objektíválta
ember-s csak később a vallás az embernél nagyobb, magasabb ren-
natalom elismerésével, imádásával: az itt nem lehet vita tárgya.
yi azonban bizonyos, hogy az ember a világot kezdetben nem elakt
toságu képekben, hanem mint ráhatokat- élőknek fogta fel, mint a
rmeke^{ra} rá-hatok legnagyobbjait, sorsának intézői gyanánt imáda s
ük várt felemel~~ke~~ést, áldást. Probálta őket külső cselekmények-
, áldozatokkal a maga számára megnyerni. Mythos, mely szerintem
pám a világmagyarázó tevékenység formája, (megindítója az intellek-
ális hiány a maga különböző formáiban), átfogta az ember egész vi-
át, ennek pedig uralkodó eleme az Istenség. Az istenek a természet
i, az emberek ideáljai. A kinzott, gyötrött, üzött, de többre hivatott-
gát érző ember, a halál megrendítő hatalmát át meg át szenved~~ett~~
ek, a természet minden tagjánál magát lényeg szerinti különbségben
mlélő lény-váltság után sovárgott s megváltatás^a a vallásba-élte
s. Az egész valóját eltöltő függés-érzetben, legyen ez bár a halot-
ról, szellemektől való félelem, vagy a nap, tenger, eső, földáldásai-
elmaradásáért való agodalom, az ember egy magasabb hatalom kezé-
tudta életét. Világ képe erkölcsi eszményei, akarata esszerint for-
lodtak. Egy egységes képe volt a primitiv embernek s ennek minden
nása vallásos szankció alatt állott. Az erkölcsi élet sajátos ter-
szete: az értékelés, az ideális, a teljes létből foyló cselekvés/i-
nyok előre meghatározása az egyéni és szociális élet átformálására
intén egy darabját képezte a vallásos szemléleteknek. A vallás és
kölcs egymásba van ^{szorosan} ~~szorosan~~ szinte elválaszthatatlanul. E szoros
ység, -melyben erkölcsi ideál~~ok~~-képek jóban-rósszban az istenek s tö-
k ered minden irányítás az élet átformálására és - nagyon lassan
ünik meg. A fokozatosan tisztuló, emelkedő vallás-erkölcsi élet
szbeni lecsapódása, a miről ma már alig hínök ezt: a szokás~~ok~~ jog,
okás, a későbbi tétteles jog alapja. A mythologia Isten képei lassan
szélik természeti nivoltukat, ^{hiszen} istenek képében az erkölcsi vonások
sznek uralkodókka. Majd még távolabb kerülnek az istenek az ember-
l, kinek ideáljai a herosok, a hús - vér szerinti emberi alakok lesz
k. Még tovább az erkölcsi tulajdonságok istenítettnek, a fejlődés
suesán pedig az egy, mindenható, szentséges Isten lesz az imádat tár-
rává, kitől jó minden indítás, ki szentsséget, tökéletességet kíván:

gyetek azért ti is tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tö-
letes /Máté ev/ang. 5 r. 48 vers/ Hosszu ez az ut melynek kiépi-
sén az ember a reflexió, önlényegének sejtelmes megismerése mun-
lt. Azok a görög filozofusok, kik a mythologia egyes részⁱⁿ ~~mag-~~
~~maguk~~ felemelkedve ^{mellettek} az eskü örében az esküszegőt, az istenek atyában
magukban már leküzdött érzéki ösztönök kalakos uralmát, az isten
lágban a féltékenység, gyűlölség, irigység méltatlan indulatait és
trak voltak e zagyva képzelet-világ mérgének elutasításáért a
reg poharat vagy száműzetést és ^{vállalói} ~~vallási~~ lelkük belső bizonyosságára
kötve, kik egy ideális világ képével s egy új szellemi vallással
^{követelték} ~~követelték~~ a lélek, s a társadalom ^{meves egyesít} ~~meves egyesít~~; akik az erkölcsi
cselekvés mozzanatait megvilágították; az ész uralmát állították az
aber vezetőjéül: felmérhetetlen szolgálatokat tettek az emberiség-
ek. De azok a proféták sem kisebb értékűk, kik, egy érzéki, haszon-
leső nép kebelében mindig magasabb és magasabb belső, erkölcsi kö-
telményekkel állottak elő. A külsőleges áldozatok, fogadalmak me-
ret: az özvegyek árvák megsegítését /Ésaiás 1.r.17.v./ a szívnek
egtisztítását /Jeremiás 4.r.14.v./ a jónak öncélú ~~cselekvését~~
amos 5.r.14.v./ feleberáti szeretetett hirdetnek /III.Mozés 19.r.
3.v/ Istenben pedig a tökéletesség, szentség, igazság vonását emelik
l, hogy ideáluk állithassák az emberek elé /III.Mozes 19.r.2.v./
erkölcsi világ a maga teljességében csupán ^{monotheismus} szellem-
erkölcsi magaslatain bontakozik ki, -addig csak tétova, imbolygó ki-
érletezésről beszélhetünk csupán. Mert nézzük csak mi is az erköl-
si világ, mi az a rend, ami csak benne valósul meg !

Az erkölcsi Világ a legáltalánosabban az emberi szabad cse-
lekvések világa. Ki van zárva belőle mind az, ami az erősebb kény-
szerén alapul, vagy ami pusztán reflex-mozdulat, sohasem volt öntu-
ratos az akarat elhatározás eredménye... Akarat alatt pedig a lelki
letnek nem valami külön tehetségét, végre hajtó hatalmát értjük, ha-
nem állandó lelki elemek azonos kombinációj^a folyamata az. Elemei ;
nem tudatos kényszerűséggel elő álló hiányérzet, ennek tudomásul
vétele; a lekötöttség fájdalmas érzése, a pótlókép keresése, szegzése
z utána való vágy - a hiánypótlókép értékelése /érdemes-e utána
örökredni/ az önállítása indító motivimuk harca, egyiknek elfoga-
ása, az én önafirmációja, motorikus idegek ~~állalói~~, vagy eszközök ál-

li végrehajtás-meggyarapodás, az önállításkikerének vagy sikerte-
nségének érzése, tudata. Tehát a teljes leki élet benne lüktet az
akarát szó alatt jelzett leki procesusban. Nem hiába foglaltak át
st egyes filozofusok az akarat primátusa mellett, mert ezen értel-
zésben a gondolkodás, érzés csupán egy mozzanata a forró, közvetlen
etnek, a folytonos önállitásnak, önmegvallásnak. Az élet ugyanis
nden pillanatban újabb és újabb ingerrel hat ránk s nekünk, hogy
tünk fenntarthassuk, ellene kell állanunk a különböző támadásoknak
g kell oldanunk az értelem hiányait a magyarázat megtalálásával,
tápláló, mozgató, nemi s társas ösztönök kifogyhatatlanul özönlő s
tlás után kiáltó ösztönzéseit. Én egész rejtelmének megoldása kü-
n szenvedések, küzdelmek forrása. A lét egyenletes támadásával szem-
n, csak egyetemes, állandó önállítással, szemben lehet, kell védekezni.
y tény van segítségünkre s ez az, hogy a hiányok bizonyos csoport-
kba oszthatók s azonos kielégülést nyernek rendszeresen, ez által
Én tudatossága is világosodik, s a végrehajtó mozdulatok beedződ-
n a gyakorlás által erősödnek. Ösztöneink: a tápláló, mozgató, nemző
a társas ösztönök hiányi nagyrészen automatikus mozdulatokban
ernek kielégítést. A jelentő ösztön adatai is ismétlődők lesznek
zonyos idő múltán. Ezenben a természet adatainak kombinációja, a
rsas hatásfonatok, Énem rejtélye soha nem ismétlődő változatban
p fel s mindig új, eredeti megoldást kíván.

Vajon az Én önfenntartása mutat-e bizonyos állandóságot, az
ber világban találhatók-e közös típusok az önfenntartást, megvaló-
tást illetőleg? Találhatók! A primitív ember, a gyermek s nagyon sok
ber haláláig az önmagát érzéki mivoltában fenntartani törekvő
ztönök uralma alatt áll. Küzd az élelméért, magához veszi azt s a
rődzéshez hasonló emésztésévelveinek engedi át magát, a teljes tét-
nségnek, hogy az éhség kínjaira ismét zsákmány szerzésre induljon.
tságtelenül ez a legalacsonyabb állapot, amit ember élhet. Egyedüli
olgálata az ilyen embernek az, hogy önkéntelenül is szolgálja a
ajt, mely ha bennük nem is nyer, az utódaikban megvalósíthat az em-
ri lényeg. A vegetatív életnél kétségtelenül magasabb rendű az az
et, mely minden érzéki ösztönt megvalósít s szereti funkciót, ha
ndjárt a belőlük eredő gyönyörért is. A táplálkozás inycsiklandozó,
nemző ösztön, sommás élő ^{vel} ~~vel~~ a mozdulatokban rejlő finomság, célszerű

, szépség keresése, a hadakozásban az erő-ügyesség győzelmes meg-
se a hős kor jellemzője. Az ösztöne ezen naiv kiélésére, a kritikát,
természetes élet, az ezen felül nem emelkedés az igazi hedonizmus
apota.

Am az ember önmagára nem elég, önmagába nem állhat meg sokáig
lász, halász területére, gyümölcsösért, jóságának legelőjére más em-
is jogot formált, Családja közösséggé lesz. Mielőbb állást kell
glálnia társaival szemben. Az érzéki, természetes ösztöneit élő e-
nt a közösség korlátozó befolyása alá kerül, vagy éppen erősebb, az
soportját legyőző hódító kezébe. A köz vagy ^{annak} bár milyen formában
llépők vezére, vagy az isteni akarat közvetítője szabja meg az e-
en cselekvésének fő irányát. Azon belül, vagy inkább azon kívül
neti meg csupán a maga életét. A közfenntartás érdeke lesz mindenik
lnek. A hatalmon levőnek érdeke szolgáinak jóléte. A félelem karja-
an levőnek élete biztosítása az engedelmesség által, vagy új, for-
tott viszonyok közösség létesítése, hol ő lesz majd az ur. Az előbb
yenlőlen, majd később /nagyon soká csak a XVIII.-XIX. sz. ban/ egyen-
jogu közösség egy új típust fejlesztet ki, a haszonra törő uti-
sta típusát, a történeti hatalmakat elismerő és szolgáló Ént. /Nagyon
kéféle e közösség szervezete, előállása, mai formációja, de bármilyen
rmájában sem tagadja meg a hedonizmuson felül álló emberi vonások
alakulását s érvényesülését. Az elhagyottak, özvegyek, árvák nyom-
kok el nem tiprása, sőt védelme. Az istenekben az emberi ideálok
emlélete. Az irgalom, szeretet, jóság, önfeláldozás nagyrabecsülése,
sőkben tisztelése, dicsőítése, s azoknak igazi emberi vonásoként
kintése. Az értelemnek nagy megbecsülése. A nemzet boldogítók,
g mentők iránti hódolat. Az önkény uralom megszűntével mindenkinek
emberi mivoltához szükséges eszközökhöz /minnél nagyobb boldog-
ghoz/ való segítése; mind olyan vonások, amelyekkel, a köz^{is}égi álla-
t messze fölülmulja az egyéni élv. pusztító élvezésének állapotát
leg ha hozzá vesszük a köznek nevelő-oktató tevékenységét is, amely-
el túl akarja segíteni a nevelendőt számtalan utvesztőn, hiába va-
fáradtságon, s a mindenkori kultúra magaslatára emelvén képessé a-
arja tenni hasonló, vagy magasabb rendű kultur javak produkálására
nemzet, köztökéletesítésére. A közösségi élet sziveásen lát minden

an törekvést, amely kultur-javakat produkál, akár a tudományban, akár a művészetben, akár az érzület nemesítése által. E fokon a vezérlő akarat, vagy érzéki, önző, s akkor ~~de~~ ^h ~~de~~ formálja a lekeket, életünket gőssé teszi; vagy a köz-jót tartja elsőrangunak, akkor ~~minden~~ ^{személy} szolgálatába állit minden erőt, s a lelkek szabadon kifejtet erői a szociológia, jog, tudomány, vallásban megvalósítják énük való lényegét, a szelenséget a nekik adott mérték szerint, ~~de e fokon minden erkölcsi, vagy legfőbb dolog.~~

Az érzéki Én -ből a fajfentartáson kívül minden értékesesség hiányzik. Az utilista, történeti Én a maga megismert ösztönrendszernek eszközüül rendezi be az erő, anyag schémája szerint okilag/~~de~~ megismert világot. Értékei: A haladás folytonóságának biztosítása, a jellemiségnek, mint az ember lényegének bizonyos fokú elismerése, szolgálat. A köz, az állam, a társadalom azonban csak lassan emelkedik, csak a hasznoságot, szolgálatot nézi, mindent kalmármérlegére szorítva, önmagán felül nem ismer el magasabb rendű értékesebb valót, az önmaga szolgálatán felül más érdemesebbnek szolgálatát. Az egyén, a köz önfenntartása azonban csak akkor értékes, ha abban valami önértékű is megvalósul. A puszta önfenntartás circulus vitiosus. Az egyén szolgálja a közt /hasznáért/, a köz az egyént /önmaga fenntartásáért/. Kell lenni valami értékesnek mely értéket adjon mind kettőnek, mely megteremtse tegye azokat. Hol találjuk meg honnan nyerjük az érték ezen vonását? Érzéki ösztöneink csupán az önfenntartás eszközlői, tehát nem lehetséges, hogy az érték belőlük származék. Az értelem, a jelentő ösztön, az önfenntartás vezére, tehát szintén ~~csak~~ eszközi értékekű. Az "Én" minden mástól megkülönböztető vonásaiban kell az értékesesség forrását találjuk. Páratlan természetű, amelyel minden idegen elem távol tart magától, magában visszacsukodik; tisztasága; szabadsága, önmaga és más szeretésére való képesége; világfölé emelkedni tudó ereje; világot formáló hatalma; önmagát a maga tisztaságában megvalósítani tudó, akaró természetében rejlik az érték, az érték, melynek sugara rávetődik az egész ^{ext} ~~világra~~ elősegítő, ki bontó, megismert világra. A tiszta, nemes, "Én" érvényesülése, az ember igaz lényegének érvényesülése, a fejlődés legmagasabb foka, ideális állapota, a végső.

4. A hedhizmus, utilismus, ideálismus az emberi erkölcsi élet

át egy cél, az önfentartás biztosítására pompásan összeműködő
tönrendszernek nézi, a világ adatai is elbirják a teleológikus
parázatot, nem mondanak azonnal, mereven ellene, tehát a látás nem
1. A világ azonban ~~csak~~ a mi önzésünknek nem hűségszolgája, a-
utilitárius törekvéseinknek nem engedelmes eszköze, vagy ha úgy
szik, nem sokáig örülhetünk neki. A világ csak önmagát adhatja,
ami lényege - az ideiglenes, változó, érzéki, s az élethez kap-
lta a halált. Mi pedig a létnél többre, más létre vágyunk. Nem e-
szünk meg a föld hideg, poros levegőjével, az ösztönök vad vihar-
ával. Egy benső, tiszta hang hív tovább-tovább, magasabbra s én
érezem, míg ennek engedek létem kitágul, nem álmodott látásokat
ok, a lehetőségek ködös végtelenségei feltárul előttem, világom
rkeze szinte láthatóvá lesz s úgy érzem, hogy a megismert vi-
ban egy feladatom van, meg kell valósítanom önmagam, befejezettség-
kell segítenem a lét alkotmányát a szellemiség szolgálatába állit
azt. Magunk megismert, zárt egysége minden igégen elemtől elvál-
ott áll a mindenség páratlan értékeként s csodás gazdaságától
eső szívvel nézzük, szeretjük önmagunkat s mind azt, ami zárt egy-
get, önálló erőt, nemes qálitást tud felmutathatni. Sub poena non
stentia erre a szemléletre kell eljutnunk. Ha a nem-bűnünk és
tetésünk az ösztöni élet zakatosság, ostromcsapásai. A lét táma-
ait érzi a benső javakkal megtelített ember is, de nem engedi a-
tat magán urrá lenni, magát általuk lényének szétválásból kimoszdi-
ni. Az idealizmus magaslatain látnunk kell azt, hogy nem értünk,
éki önző, halandó énekért, van e világ, hanem velünk együtt, örök,
onét célja van: a szellemiséget szolgálni. A különbség csak az, hogy
örvendezők vagyunk e szolgálatban, szeretjük magunkat, mint e
tudóját, megvalósítására képes mivoltunkat, míg a tárgyak lények
latlanul hordozzák az eszme szolgálatát. Én e cél szolgálatában
ok, belsőnem életem az örök élet szövődékébe - vagy rajta kívül pusz-
tok el az örök áramlásból kicsapódott víztócsa, poccsokként. Az ö-
hívatus érzet megérzésének helyeslő, helytelenítő szava: lekiismeret-
szava. Az a tövis, fullánk mibenünk, mely kiméleltlenül mérget önt
nyörűségünk poharába, magunk imádásának habzó serlegébe, megkemé-
edett szívünkbe. Ez nem hagy békét a gyilkos sötét lelkének, kinosz-

int unalom, üresség, semmiségérzet a kéjenceket, tölti meg keserü-
el a pénzhajhászok rideg elméjét, hogy bár mindenük van, mégis
r az életük, nincs igazi kincsük. A lelkiismeret/előtt leplezget-
önzésünket, hanyagságainkat, mert érezzük, hogy másban ennek mér-
mér meg bennünket. Az előbb élvbe elmerült, majd önző, hasznot-
ászó, külső sikerért, kitüntetésért dolgozó ember oda fejlődik,
őmagáért a jóért akarja s teszi a jót, keresi az igazat, ha
ene rajta vész is, gyönyörködik megértett világában, mert ennél
gyönyörnél drágább, a gyönyörforrásánál, szellemiségénél értékesebb
átbb nincs semmi a világon. Nem mérjük többé a másik ember be-
s a nekünk okozott élvvel, haszonnal, nem azért tesz jót, hogy
sértetet nyerjek, nem azért kerülöm a rosszat, hogy megneveljenek,
ne közösjenek, hanem imbecsülöm embertársamat, mint ugyanarra
örök célra elhivatott, velem lényegazonos lény; szeretem benne a
llemet, előmozdítom benne annak megvalósulását s úgy bánom vele,
t ilyennel, s ha még eddig nem ébredt fel, felébred benne is az
erméltőség királyi élménye, királyg^a lényé törvényének öntudatosar
mmel engedő emberben a szellemiség a maga dicsőséges arculatá-
. A világ egyetemes hatása, s annak feldolgozása lehetővé teszi az
enarc feltárulását, A kínzó hiányöszönös támadása - az Én szülő-
, formáló készülékem át a legmag^{szabadab} szempontból és legszabadabb
llitást^u megvalósítás^a által - az Én világban megvalósulását fog-
szolgálni. Mint a rádium sugárz^ó teszi a körülötte levő tárgya-
-ugy sugárzik a rejtelmes fény a tiszta Én minden szaván, tettén,
dulatán, ecsetvonásán, költeményein, szobrán... Aranyá válik min-
hatására, ^{mint Midas kezében. Legfőbbje foglyává lesz, mint Róma Athénekné, mint} vipera a kigyó-büvölőnek... E fokon nincs^o váratlan ese-
y, minden szükségszerű s mégis minden szabad, mert az én önként
ed a lét törvényeinek és ő ereszkedik le a valóság tarka tömke-
rébe királyi othonából, nem a zsibogó tömeg h^uza le oda. Együtt do-
s a szive a mindenséggel, s halad a meg^látott megdicsőülési proces-
son, mert ez a rend, mert ez a cél.

5. Az erkölcs igazi világa, ennek alátámasztásának érvényesítése a
nd, a "kell-^onek elismerése a rendnek lelke. Akár külső, akár belső
ítás az ön lényeg szabad megvalósulását eredményezi a töredékes,
sza, célját még el nem ért valóságban, mely várja a Szellem fiainak

jelenését. Mindezt talán ábrándnak mondhatná valaki. Tündéri álom
adító képzelet! De nem az! Ezért haltak meg Kristus, Sokrates,
a vértanúk százai. Ezért éltek az emberiség legnagyobbjai: ~~...~~
Pál, Augustinus, Erasmus, Luther, Kálvin, Kant, Fichte, Schleiermacher,
Hegel, Böhm, ha talán nem is egyformán fejezték ki a magukat. Egyik
másik képben, a másik fogalommal. - Csak élnünk kell ez életet és vá-
gá lesz számunkra, ami lehetőség szerinti. Az érzékeinkre ható
er kényszere nem erősebb, mint annak belső indítása, hogy legyünk
való emberek emberi mivoltunkra. Vagyonunk elvesztése nem fájdalmasabb
mint az az érzés, hogy keszenyeztük, megtagadtuk a "szent" Lelket a
személyünkben. E szemlélet fokán a világ nem tudás világa többé, hanem
személyismeret az intimitás, a hit világa, amit Fichte mondja: Wir wer-
den alle im Glauben geboren, wer da blind ist, folgt sehend; und glaub-
en will er glauben / Fichte: Die Bestimmung des Menschen 91. p. / A
való lényegünk alkotó eleme: Ich kann daher der Realität, die sie
aufweisen, den Glauben nicht versagen, ohne gleichfalls meine
Bestimmung zu verleugnen. / I. m. 95. p. / Első-nem a teoretikus, de a
praktikus ész, mely rendeltetést szab s egy más, jobb világot vetít
előre, melynek megvalósításához való alkalmaság kölcsönöz értéket e
világ való világnak.

E legvégsőbb fokú szemlélet határa, rokona vallásos szemlélet
is, csak hogy míg a vallás-Hegel pompás gondolatot szerint-a képzet,
addig a filozofia a fogalom nyelvén fejezi ki azt, hogy mi a vég-
telen Szellem ^{személyiségei} / gyermekei / vagyunk. A mindenségben a leg-
magasabb, a legmagasabb fokon mi sugározzuk vissza Őt, mit Ő képére
teremtett megigazult lények. Innen indulnak ki a világot át-
formáló rendező tevékenységek minden irányban, s én e tevékenységek
indítója semmiért másért nem vagyok felelős csak azért az érzüle-
tért, szeretetért amelyel ennek a szellemi világnak tartozom, amely-
ért azt realizálni törekszem. A siker, eredmény nem az én erőmtől,
szükségemtől függ. A feltétlen jóakarát minden irányban - ez az én
kötelességem. Nem a természet uralma lesz a fontos vagy a technika
uralkere, hanem az, hogy a szellem uralma növekedjék a földön, az a szel-
lem amely a rosszból jót varázsol, háborúból békét, halandó ~~lényből~~
örökkévaló lelket. Így lesz a földi élet az örökké valóság iskolá-
sává és valósul meg az, hogy akik kötelezettségüket szeretik, azoknak

den javukra szolgál. Lehet, hogy egyik ember lassu fejlődéssel, gondolkodással nő bele ezen életszemlélésbe, a másik mélységes lelki katasztrófán át jut oda; minégy, csak nyugodjék meg a lélek s remje az örökélet gyümölcseit. Jól tudom, hogy "meine ganze voll-ändige Bestimmung begreife ich nich; was ich werden soll, und was ich zu werden werde, übersteigt alles mein Denken. Ein Teil dieser Bestimmung ist mir selbst verborgen - nur einem, dem Vater der Geister, sichtbar, dem sie anvertraut ist. Ich weisz nur, dass sie mir sicher, und dass sie ewig und herrlich ist, Wier selbst?" /I.m. 195.p./ Az semmit meg, hogy ma még távol vagyunk a céltól s a gonosz, a szeny, rossz hatalmassa uralkodik, mert hiszen az én feladatom nem lehet arról holnapra új világot teremteni, csak a magamét kell megtennem. A szívemből, teljes lelkemből, minden erőmből. A lélek diadalmas előhaladása, kivirágzása sem ment fel feladatom alól. Nekem szívemmel érzéssel el kell szakadnom ettől a világtól s élni az unicum egységes életáramlásu életét. Lehámlik lassan minden ami fölül; A halál a dicsőség kapuja lesz. A világ leple majd feltárul s még fennségebb rejtett életről, ahol a hit, remény csiréje nem szűn meg, modott dus életé fejlődik. "So lebe und so bin ich, so bin ich unverwundlich, fest und füllend für alle Ewigkeit; denn dieses Sein ist keinvon ausser angenommen, ist mein eingewohntes, einiges ~~Wahrheit~~ ^{wahres} Sein in und Weissen. /I.m. 155.p./

IV. A természeti és erkölcsi világrend összefüggése.

Ha természeti világrend a szükségesség világa szabadságnélkül, az erkölcsi világrend a szabadság világa a természeti világ felett, ha a természeti világrend szerint természet halandó teremteke vagyok, az erkölcsi világrend szerint halhatatlan lélek én mind két magyarázatot elfogadom - akkor végzetes dualizmus uralom alá jutottam, melyből nincs szabadulás. A két világ ugylátszik kizárja egymást, nekem pedig csak egy életem van, két fele nem élhetek. Választanom kell: vagy-vagy. De mégsem! Meg kell vizsgálnom újra a két világ jogosultságait, hátha egyik tényleg kizárja, logikailag lehetetlennek mutatja a másikat, mert egy és ugyanazon dologról van szó két ellentétes állítás közül az egyik meg nem állhat. Vagy mégis az én meg békélés még eddig nem vizsgált, nem sejtett módon. A ter-

szeti világ nem foglalhatja magában az erkölcsi^t, hiszen benünket
apán ingerekkel lát el, melyeket mi képben kivetítve az indítás
ányában ^{reszünk} tudomásul a változást ^{erő} gondolati pótlékával
gyarazzuk meg. Kép alkótó érzéki funkcióinkból nem kerül a tárgyak
pébe az erkölcsiség egyetlén vonása sem. Az értelmi magyarázat
tléka, az ok, nem ^{er} erkölcsi világrend specifikus fogalma. A képek
ilág rendezett összessége, ^{vá}gy a létezők zárt egységben való öntét
nt szemlélete nem nevezhető az erkölcs világának semmiképpen. E
lág a természet világa: "van", a "kell" erkölcsi világot az Én fej
ki magából. Létre jövetel nem a szegző szemlélet, hanem önmagunk
jlő kincsének megélése által történik. Az Énönmagába fordulása,
ztönei felé kerekedése az erkölcsi világ első feltétele. A hedo-
smus élvbe elmerülő állapota az erkölcsiség alatt áll, amoralis
lapot. A magát a tárgytól, mint Neménektől elkülönítő, önmagát
en elkülönítésben megérző, funkcióinak irányát, eredményeit, erőit
gismerő, önmagát, mint önfentartásra képes, erős érzékű, ügyes,
ős lényt szerető utilista már erkölcsileg cselekszik-formaliter,
rt szabadon cselekszik. Ő hiányt-pótléket az önfentartás, mint
legfőbb értékhez méri s nem a tárgy, hiány uralkodik rajta, hanem
azon. A valódi erkölcsi cselekvés azonban csak akkor jön létre,
dön a kényszerűen jelentkező hiányt-pótléket nem az önfentartás-
z mér ^{em}, hanem Énemnek int ^{ió}ival megérzett, lelkiismeretben
elentkező szellemisségéhez; akkor ha "kell"-hez, örök rendeltetésem-
ez, a világ mindenség nagy összefüggéséhez huzom meg az összekötő
lákát, ha sub specie ~~et~~ternitatis cselekszem; ha magam mint párat
an, örök szellemisséget szeretem s mint ilyenről tudok; ^{ha} szabadon
nelhatározással valósítom meg az így szignált, ellenjegyzet aka-
ati tartalmat. Ami ezenkívül van azt én retrográd szemlélettel
morálisnak, vagy immoralisnak mondhatom. Beszélhetek bűnökről, pe-
ig csak egy bűn van: az előbb jellemzett magaslatot el/nem érni,
eg nem tartani. Meg nem akadályozhatom a hiány fellépését, a pótló
ép jelentkezését, a hiány érzésének fájdalmait a vágnak megelégu-
ésre hívó szavát, de megakadályozhatom a hiány kielégítését, megvá-
ogathatom az elismerés által erővel felruházott motivumaimat
érték rendszerem ^{re}sszerű megvalósulását/, visszautasíthatom az
sengő vágyat; ha az méltatlana szellemisség s alaktalanságához.

szótlank
~~szótlank~~

hiába vesztegetjük el erőink legjavát:még sem tudunk
ni semmit. A természetet csak *szóját* természetének ismerte ál-
phet áthatni, eszközül használni. *A* azonban amit mi természetnek
szünk, az a mi nemtudatos kényszerrel kivetített s utánképzett
ink összesége. Aki tehát a tárgyat minél teljesebben akarja is-
ni, annak az Én t teljesebben kell átérteni, mert az Én önmag-
sével emelkedik a tárgy megismerése. *A*

A hedonizmus álláspontján álló ember a tárgyakról minél
sebbet tud, mivel önmagáról is legfenneb csak annyit, hogy ő más
a tárgyak. Az ember eléggé biztosítottnak látja létét a tárgy
élv-vagy kint okozó vonásainak ismeretével. Ezen ismeret azon-
legkevésbé sem alkalmas a világ valóságainak átértésére. Az or-
lzmus fejlettségével, ~~szótlank~~ az érzéki képek állandó ismét-
ésével, a hiány-pótlék állandóságával, a funkciók adta emlékképek
halmazódásával a reflexiv erő izmosodásával az *én* áttekintheti
ső világát. Már nem csak ösztönös a tárgyaktól elkülönültsége,
agában is meglátja a tagoltságot, az egyes funciók közös célra
elkérését az élet egységes fentartására való összeműködést. E fent-
tásban való fontosság szerint rendezi funcióit, a tárgyakban
az élv vonását keresi már, hanem azon képességet, amely szerint
ztes ösztöneit pótolni bírják. Az élv helyett a rendező értelem
sz az ur. Ez rendezi a megismert pótló képek ~~szótlank~~ egymásközi relé-
it s magyarázza az erő okozta elváltozásokat. Az erő tövényűl
ig annak megmaradását átalakulását, szükségszerű hatást-vissza-
ást formájául pedig az okláncolatot állítja. Az erő-anyag egy-
gűl szereplő tárgyi világban az értelem valósul meg tartalmi
mai egészben. A világot e fokon megismertűl állítjuk? ha anyagi
erőbeli tekintetben ismerjük, 2. okilag kapcsoltuk s a két oldal
dött megfelelést találtunk, 3. ha mind-ez nem csak szubjektív
nem obj. *szótlank* is valóságul bizonyodott meg "/Böhm K.i.m. 13.
A fantázia imbolygó jelentés keresése, majd az értelem okkeresése
szótlank sorai ~~szótlank~~ az *én* kompaktságának teljessége után a
rgyak is megnyerik a minden ~~szótlank~~ kiemelkedő, független szem-
lete. Lényeges vonásuk mint súlypontjuk körül elhelyezkedett erő-
nalakként kerülnek el a vonásaik. A felszabadult, teljes egységet
ert *én* a tárgy deiktikus szálainak, hatásfonalainak irányában

figyelt vonásaiból megalkotja ennek lehető szubjektív ké-
t. Az így megismert tárgy a természeti világ lehető teljessen m-
gismert tárgya, ezen túl más megismerés nincs. Ez szolgálhat s ez
olgal igazán az erkölcsi világrend átformáló anyagául.

Azonban nem csak az egyes tárgy, hanem az egész mindenség
maga élettelen; növény- s állat-világának minden mozzanatában,
ég s föld minden titka nyilván való kell, hogy legyen. A rende-
formáló erőnek tudnia kell a lehető összes szükségleteket, erő-
rásokát az átcsoportosítás, egymásra hatás érdekében. Így jutunk
a, hogy a természeti világ megismerését éppen az ethika követeli
a maga erejével munkálja is. Az erkölcsi világ, mely a létnek egy
magasabb rendű magyarázatát, értelmezését adja, elengedhetetlenü
ell, hogy a természet világát átértse, hogy majd a szellem megvalé-
ulásának eszközévé tehesse. E ~~rendszertelen~~ ^{szisztematikusan lehetőségekkel} rendszertelen halmaz.
részletekben nem vesz ^{het} el a rendező elemek uralma. Ezen adathal-
az piramidálisan helyezkedik el a földön, csúcspontiszte
magaságokban a tudományok kiarciája szerint. A kategóriák, vég-
ő bizonyosságok pilléreire nyugszik a hipotézisek merész baltive
z egésznek pedig teteje, koronája a filozófia, mint a világ minden
ég átfogó egyesítője, a "Weltweisheit" lesz, a makrokosmosnak a mik-
kosmoson általi magyarázója. Az egymással ma még kellő kapcsolat
a nem jutott tudományok általa egységet nyernek - egy közös törek-
és hatja át általa a kutatókat, hogy a több világosságért, a szel-
lem önmegvalósításának céljaiért küzdjenek. Ez új erőt, lendületet,
ásviláglatot kölcsönöz s a munka értékét emeli, bár milyen kicsiny,
vagy látszólag nem fontos is az a terület...

2. Az egyes személyek létátértő munkásságának eredményei
a szellemi struktúra/schéma/azonossága s a gondolatokat kifejező
jelek közössége alapján más tudat kincsévé is tehető. Mindenki p-
pedig megmaradhat az egység gondolatának s a másik kutatása ered-
ményeinek kritikai, vagy kritikátlan elfogadása mellett a maga saját
tos területén. A tudást csak egy, egységessen rendezett világ
képesarnokban valósul meg, mert az egész világ, mint ilyen egy, az
egységet tehát lehetővé teszi /a szemlélt képekben/; a kép-alkotó
szintén egy egységes, más nem lehet. E két momentum a világegységé-

aranciája. Midőn ezen egységes világ, mint tagolt egység megké-
; az Én bölög gyönyörűséggel éli át műalkotása remekeit, szere-
l merül azok szemléletébe, éli át újra és újra a létesítés, alko-
mennyei gyönyöreit s kedvet érez a legkiválóbbak új megalkotá-
megérzékítésére, a műalkotásra írásban, képben, márványban. Az i-
jelentés megérzékítése, a művészet—az ismerés befejezettségének,
tságának jele.

b./Az értékelés, érzés, mint az erkölcsi világrend megvalósi-
tásának eszköze, módja.

1./Atárgyi világ kialakulása, teljes rendezettsége, átértése
nem jelenti az Én ^{kifejeződését} ~~műalkotását~~, a szellemiség megvalósulását.
gismerés mindenkivel közös lehetőség, közölhetősége az emberi
tő, után képző funkciók azonoságán nyugszik. Emberi, kétség-kivül
vető fontoságu tevékenység, de csak mint ember~~t~~ különböztett meg
ndenség többi lénytől. Azonban mi nem általános, egyforma, egy-
án szabott gyári munkák vagyunk. Közelebbi meghatározó vonásaink
annak. Egymástól megkülönböztethető lelki arculatunkban. A prociá
égtelen Szellem ^{színdarab} ~~minden~~ életének, milliárd lehetőségének egy-egy
árnyalata, a szivárvány diadal-ívének határozott elhelyezésű csej
vagyunk. Belőle ered ugy, az azonoság, amint a differenciálódás
olta. Sajátos, mástól megkülönböztető egyéni életünk, ~~Én~~ünk lénye-
az érzékenység s a reakció fokában rejlik. A lélektan ezen itt
zletezni nem kívánt, velünk született adottságát, szinte mondhatám
aj sajátosan formált önfenntartási módját: temperamentumnak ne-
i. Ez Énünk ös csirája, melynek meg kell nemesednie, átkell ethizá-
nia, itátodnia" lélekkel. Örökségek, melyet meg mérhetetlen, kiszámít-
atlan tényezők formáltak s épolyan nem tudatos kényszerűséggel
kál hennünk, mint a kép-kivetítő funkció. E sajátos érzékenység,
szahatás megnyilvánul már a gyermeki élet hajnalán. Ez jelentke-
bizonyos dolgok tevékenységek szeretésében, másoktól irtozásban.
az a valamire hajlamosság. Egyéni sajátosságnak az a velünk-szü-
ett tehetség, rátermetség, talantum, lángész. Beszélünk arról, hogy
laki eltalálta pályáját, vagy nem oda való, pályatévesztett stb. A
ay bármiként nézzük is a dolgokat az: hogy miként közös szellemi
erkezetünk van ös, kimagyarázhatatlan adottságként/bár mennyiség-
leg itt is különbség van/épen ilyen adottság az érzékenységben,

szahatásban megnyilvánuló különbözőség, páratlanság.

A világ ingerlésének, felfogása, a visszahatás lefolyása, az én önállítása, magyarázatok sikeressége, vagy nem sikerülte, minden funkcionk működése, a lelki élet minden megmozdulása valamilyen érzést kelt, érzelmi hangulatban tükröződik. Ez az érzés kellemes vagy kellemetlen. E két sarkot színezi a funkcionk ^vgalitása. Más a visszahatáson sikerességének érzelmé velejárója, ismét más akaratom sikerességének végrehajtása feletti öröm. Az érzés mint minden lelki mozzanatot, hullázásának indexe egyuttal vezérlőnk is bizonyos ideig. Midőnkül tárgyakról nem vagyunk képesek felfogni semmit a nemtudatos érzelmi képén kívül, az érzés a momentán ~~az~~ legfontosabbat jelzi: a tárgy milyen befolyással van létünkre az adott pillanatban. Az élvokozó, az élv keresése, a kint okozó kerülése tartja fent az emberi létet. A tudásig s nem csodálkozhatunk, hateljesen egynek tudás az élvvel az önmagát-e helyzet sokáig nem módosul. - A momentán szükségek zsarnok ~~sz~~alma alól felszabadult léleknek csak az az élve lesz értékes, amely az önfentartás egységének biztos fennmaradását, érvényesülését jelenti. - Az önfentartás eszközi jelentőségű lévén, a létnek igazi értéke az Én számára csupán azon élve lesz kívánatos, amely az Én tisztaságának, szabadságának, töretlen mivoltának, sikeres önállóságának jelzője. Az Én tömörségi fokainak, mértékeinek megfelelőleg változik az élve értéke, tehát az élve magasabbfokú realitásra utal. Az értékesítést a mindenkori Én értékesítéstől nyeri. Az Én értéke pedig önmagában rejlik: az önmagát élvező; egyes funkcióit sikerrel ~~és~~ fenntartó; egységét fenntartani képes; világ képet alkotⁿⁱ, rendezni tudó; első relációit felderíteni bíró; önmagára visszahajtó; öntudatos szabadság-önmegvalósításu, ^{és mivoltában, melyben minden fokán hirtelen önmagának} mint olyannak szeretete, más értéke felé hegyező; boldog önmegelégedése, mint az önállitás sikerét jelző élve magasabbfokú realitása.

2. Az ember az élve szavára érzi meg önállítása sikerességét. Az önállított ösztön természete szerint nüanszirozott s az önszeretet hangulatában fokozódott ezen érzelmi tömeg az Én mindenkori ~~az~~ értékesítéssel mérkőzik - ennek eredménye újabb kedv érzetben nyer kifejezést, kellemes vagy kellemetlenben. A legfelső mértékkeli összehasonlítás során fellépő érzés: a lelkiismeret. Ezen mérték szerinti leszünk lel-

meretlen /hedonista/, tág lelkiismeretű /a csak önérvényesi-
re törő mással nem törődő azt könyörtelennül feláldozó utilis-
tás lelkiismeretű emberről/ki a legmagasabb mértéknek hódol/
Én mindenkori értékmérőjének megfelelő cselekedeteit pedig jó;
entétét pedig rossz cselekedetnek nevezzük. Jó és rossz tulajdon-
on ^{nem} cselekvés maga, a végrehajtás, az eredmény, hanem a szándék, az
illet, a mérték, az Én maga. Amilyen a fa olyan a gyümölcse. Jó fa
csak jó gyümölcsöket terem, rossz fa csak rossz gyümölcsöket. A jó
nem teremhet rossz gyümölcsöket, sem a rossz fa jó gyümölcsöket.
Én tehát csak az Én lehet, a cselekedet forrása. Átvitel képes
széd tehát a jelzőt a cselekvésre, alkalmazni. Ami az Én mindenkori
étkénységét előmozdítja, -megélését elősegíti, az mondható jónak
közti értelemben. Így első fokon az élv jó, mert abban éli meg he-
donaista létének teljességét, a legmagasabb intenzitású élv létének
főbb pillanatja, a legnagyobb jó. Második fokon jó az önfenntar-
nyugodt állapota s minden ezt előmozdító eszköz, tevékenység.
legfensőbb fokon jó a tiszta minden ezt előmozdító eszköz, tevékeny-
ség. A legfensőbb fokon jó a tisztaság, szabadság, szellemiséget megva-
lósítani segítő minden eszköz. A magasabb fok ~~on~~ mindig mértéke az
alacsonyabbnak, haszon az élvnek, a nemeség az élvnek, haszonnak. A
magasabb rendű az alacsonyabbat mint mozzanatot magába foglalja.
Az önfenntartás megtartja az élv-índextet. A nemeség az élvindexet, az önf-
öntartást. Rossz mindaz, ami az Én értékmegélését akadályozza, le-
teltené teszi, ami akadályozza a teljesség, a szellemiség megvaló-
sítását s rossz még ennek hiánya. Az ugynevezett természeti rossz,
amelyekünk nem kedves, érthetetlen sokszor csupán prociálé gazdagság
mifeszttálja.

A jó kérdésével szoros összefüggésben áll a legfőbb jó kér-
és, annak előállítása, megvalósulása. A filozófia történetének ta-
rtalma szerint sokféle formában merül fel e kérdés - ennek felsoro-
sát mellőzve röviden igyekszem rámutatni az általam végsőnek tar-
tott megoldásokra. Ha jó csupán az Én lehet a maga értékességében s
az élő állapotában, önálló szabadságában, akkor a legfőbb jó az
ideális formát megélő, legszabadabb önállítással bíró Én teljes tö-
kéletes, hiánytalan állapota lehet. Az ideális tartalmat önmegérzést

tió, az ~~én~~ minden mozzanatának, lehetőségének elképzelése, meg-
nyújtja. Az ~~én~~ állítás maximális erejének elgondolása a legfőbb
megvalósítási formája. Az az állapot tehát, midőn én töretlenül
s megvalósítom szellemi nivoltomat: a legfőbb jót... Ez az
pot, mint a legfőbb jó megvalósulása önmagában bírja értékét, s
szorul mankora, kellettésre. Nem tűri meg azt, hogy az érzéki
ogság illuziójával csalógassuk felé az embereket létesülte el
mint azt a vallások teszik a földi s mennyei boldogság igére-
l. Nem ~~szorul~~ ^{szorul} ~~arra~~ ^{arra} sem, hogy létesítése esetén megnyerjük mé-
boldogságot, mert az egyik a ~~proxi~~ ^{proxi}, a másik a posteriori ~~edai~~
ismus. Az egyháziak épp ugye e bűnben leledzenek, mint Kant. A
esség kötelező s csak egyedül a lét törvényének öntudatos, sze-
etteljes követelése, a kell alázatos felismerése létesítheti ez
apotot, melyet elérve nem tudunk mások lenni. Itt állunk, másként
tehünk, ez a legfőbb jót hívó megdönthetetlen bizonyosságnak
va. Önmagában van áldása, jutalma, ha tetszik boldogsága ezen ál-
otnak, melyben érezzük tetteink örök szanctioját.

Az erkölcsi világrend akkor lesz csak diadalmas mibeennünk,
nem a temperamentum követelte önfenntartást, fajfentartást sür-
s érzéseink, értékelési állapot, hanem az ezek fellett elhelyez-
s legvégső mértékeli ^k meg~~adás~~ ^{mérés} érzései töltik meg lelkünket, cse-
nek ki szavainkból, mint telítő felhangok, sugárzik áradnak va-
kból, mint a bábajos rossz~~ulat~~ ^{ulat} az egymásra ~~borul~~ ^{borul} szirmokból,
gárzik mint a sötét tenger a Noctilucák foszforeszkálásából. ~~See~~
lül emelkedés, érzület változás nem csak, hogy lehetséges de kell..

c./Az akarat, mint az erkölcsi világrend megvalósítója

A telj~~esen~~ megismert világban önlényegét megérző tiszta
nem marad merő szemlélőnek, saját kincsei puszta csodá^{si}jának,
nem lelkiismeretének kényszere alatt hozzá lát világa átformálá-
hoz. A világ mindenkori átformálásának eszköze, az anállítás, önme-
gvalósítás, az akarat. Az Én fejlődésének három ~~fázisa~~ ^{fázisa} szerint az a-
arat tartalmi elemei is eltérők, bővülők. Első fokon: a/ hiány im-
alzsusa-pó^tkép megtalálása-megragadására tett mozdulat~~u~~-meggyara-
odás a processus lefolyása. A pillanatnyi szükség sürgetése ellen-
lthatatlan. Vezérlő elv a kin támadását elhárítani mielőbb, A felo-
odás az élv állapotában történik, mely a vesztés ösztön restaurá-

ól értesít. A második fok: a hiány s pótlóképe csak azon esetben kielégülést, ha az önfentartás érdeke azt megkívánja. A sor tehát hiány-pótlókép-önfentartás egységéhez mérő értelem/a rábírótartó motivumok küzdelme-a cél eléréséhez szükséges eszközök illogatása/-mozdulat-meggyarapodás-élv. Harmadik fok: hiány-pótlókép-^{szellemiséghez mérés, az ész, sub. szellemi aktivitás szemléltet} az Én örök tervébe beleillesztés-legmegfelelőbb eszközök megtalálása-szabad cselekvés-meggyarapodás-élv. A sor tehát a pótlókép végrehajtó mozdulat között bővül, az erkölcsi világrend érvényesítésének arányában. Minden fokon azt valósítják meg belső kényszerrel, amit értékesnek találtunk. Amíg az érzéki Énnek nincs továbbmondója a hiány kielégítése után, addig az utilizmus, az ideális fokán álló Énnek megvan a maga világát formáló programja. Utilizmus programja az önfentartás egyetemes biztosítása a világrendszerben. Hasznossági sorozata: Az alkotó intézmények gálnak alapul /vadászat-állat-tenyésztés, földművelés, ipar, kezeledelem/; a házassági intézmények a fajfentartását célozzák; a különböző intézmények a testi-lelki ápolást végzik. E kialakult intézményeket védik a jogi, katonai intézmények. A köz az egyén fentartásán s az egyén a közért. Az egyén funcióinak értéksora a felszálkaszon tekintetében "alacsony" fizikai ható, ~~magas~~ táplálkozási ösztön, 4. mozgató ösztön, 5. érzékek, 6. érzékenység, 7. értelem.

A leszálló sor: 1. Én, 2. reakciók, 3. értelem, 4. érzés, 5. érzékek, 6. mozgás, 7. nemi ösztön, 8. táplálkozás/Böhm K; Axiológiai 171. p./A megönfentartás értékelésén felüli ideális értékelés új értéktáblát hoz létre, újra át-értékeli az értékeket, a világot. Nemes, értékes egyedül az intelligencia a maga tisztaságában, öntudatosságában-szabadságában. Minden a tiszta Énnel szembe kerülő tárgy ezen mérték alá essik s általában értékelve fajsulya szerint helyezkedik el az Én világában. Megfelelően kerülnek az igaz, jó és szép, mit az Én természetének legmagasabb jellemvonásai és ezek között is első a jó, ^{mint mindig} ~~az~~ az igaz jelentése ^{teljes megvalósulását, kialakulását tételez} fel a végső lényeg, a jóság /^{a folytatás élményéből} abs. szellemiség/ megvalósítására. Az igaz önmagában is megállhat ugyan s a jó a jelentés nélkül nem, de önmagában nem szemlélődő, hanem tevékeny élet, innen a jó prioritása, a szép a megismert igaz, jó jelentése ismét érzékitése. Célja önmagában, de mégis köti a intelligencia lényege, aktivitása s így csak

reális világ és élet szemlélet kialakulása után beszélhetünk
a művészetről. Az Én legfőbb értékének, a szellemiség egyetemes
megvalósulásának, a természeti világrend ~~bet~~etözésének útja, melyre
a szerény jelenítő erőmmel rá mutatok ez: az anorganikus világ
forrásainek teljes felismerésére, felmérésére. Az ember, állat és nö-
vényvilág szempontjából felhasználható kincsek takarékos felhasználá-
sára. Az Én tisztaságával rokon kincseket a művészet anyagául
szolgálatra. A növényvilág, ember-állatvilág számára felhasználható kin-
cset rendszerűen sokasítani, a finom, tiszta példányokat a művészi
alkotás anyagául megmenteni; az állat világ ember számára eszközi
példányait sokasítani, nemesíteni; az összes példányokat a vál-
tozóság gazdagságáért, ha elkülönítve is, de fentartani; az egyes
személyi vonásait a karaktert erkölcsi egységébe foglalván
szervező, érző, akaró, mint egységes élet-áramlati részfunkciókat
összefoglaló tenni; A közt mint alkotó, fajfentartó, nevelő, jogi katonai
szervezetek összességét a nemzeti sajátosság szolgálatán, munkálásán
az egyetemes emberi közösség egységébe iktatni s ezen egyetemes
szellemiségében /a priciáló Szellem részszerű megvalósulását látván/
intelligencia hatályosságát, egyedül valóságát, feltétlen értékűsé-
gére tenni szerető szolgálat^{attal}át. Minden akaratot át, a természeti
világ minden indítására egy megvalósítandó: hogy a szellem legyen
minden mindenekben.

Végszó.

Tudomgyarló kísérlet volt ez örök probléma megoldására dolgozat. Nagyobb terjedelművé is tehettem volna: a természettudományi anyag bővítésével, a vonatkozó történeti anyag részbedolgozásával, a különböző felfogások közötti összehasonlító polemikák és régi következmények részletes levonásai által. ~~...~~ Ám nem adatokat, magamat szerettem volna adni, amelyet feltárni, gondolkodás modomat nyilvánvalóvá tenni. Talán sült. Sokat nem idéztem, de érzem, ~~...~~, hogy mennyit köszönök a nagy mestereknek s azoknak, kiknek eredményeit már egészen emberbe tartozó lényeges alkatrészeknek tudom. Forrásaim közül felemlít a régebben olvasottakat is. Nyomuk érzem megmaradt.

Az olvasott, felhasznált művek jegyzéke:

Bartók György:	Az akarat szabadság problémája.
" "	A filozófia lényege.
" "	Az erkölcsi érték filozófiája.
...uch:	Ethik.
Böhm Károly:	Az ember és világa I.-IV.
" "	összegyűjtött ifjúkori művei. I.
Fichte :	Die Bestimmung des Menschen.
...nt:	Kritik der praktischen Vernunft.
"	Grundlegung Zur Metaphisik der Sitten.
Schleiermacher;	Grundriss der philosophischen Ethik.
...ndelband:	Lehrbuch der Geschichte der Philosophie.
...ndt:	Ethik I.II.
József:	Bölcshéztörténet.
...cken /ford:Schöpflin A/Az élet értelme és értéke.	
"	Die Philosophie des grossen Denken.
...ráth József:	Bölcshéztörténet. I.
...nyder:	Modern természettudomány.
...e - Zäckler:	A theol és természettudomány viszonya.
...outroux:	A tudomány és vallás.
...tern:	Vorgedanken Zur Weltanschauung.

